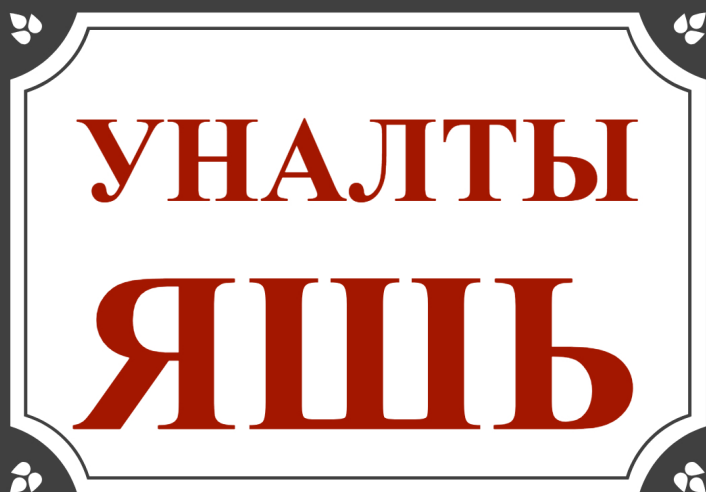

АЯЗ
ГЫЙЛӘЖЕВ

ХИКӘЯ

АЯЗ ГЫЙЛӘЖЕВ

УНАЛТЫ ЯШЬ

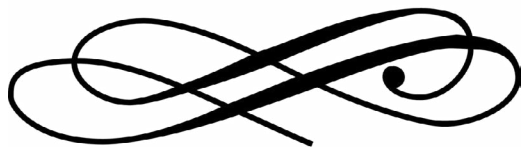
Хикәянең тексты 2002 елда басылган
Аяз Гыйләжевның 5 жылдлек «Сайланма әсәр-
ләр»енең 2 жылденнән алынды.

Сканлау, текстны таныту, тикшереп укып
чыгу һәм китап калыбына күчерү

Заһир Г. Хәсән тарафыннан башкарылды.

5.12.2017

Казан

Кыз, жомга көн иртәнчәк чыгып китеп, әлегәчә өөнә кайтмаган икән... Күргәннәр, аның зәңгәр чуклы букчасын иценә салып, гадәтенчә төп-төз басып, туп-туры алдына карап, һич кабаланмыйча, капкаларыннан чыгып барганын күрше-күлән күреп калган. Атын төнгелеккә Аклан чирәменә тышаулаган сыңар күз Миннәхмәт кызның сөзәк тау сукмагыннан ашыкмый гына менеп баруын да абайлаган. «Таң тишегеннән кая бара икән бу кызый актыгы?» - дип мыгырданган әле Миннәхмәт. Кызның тау маңгаена менеп житеп тукталганын, түбәнгә, иртәнге сыек томан таралгач ачылып киткән урамнарга, көлтә-көлтә нурын таратырга ашыккан кояшка, тау итәк-билләрен чуарлаган юл-сукмакларга текәлеп карап торуын күрүчеләр табылган. Шуннан арысын беркем дә белми калган. Тау башына килеп тоташкан чытырманлы кара урманга кереп киткәнме, әллә иртәнге сәфәрен түбәтәй-түбәтәй калкулыктар аша дәвам иткәнме, белүче юк. Югалган кыз.

Көн үткән, июль азагы, эшнән иң кызган чагы, кемнән кемдә гаме бар, кызның юклығын өөндә дә искәرمәгәннәр, инде төн уртасында да кайтып кер-

мәгәч, хафага төшкәннәр. Әнисе, ирен биш ел элек жирлэгән тол хатын, тынсыз-өнсез калып, авыл советы рәисенең тәрәзәсен каккан. Икенче шөбһәле таң яралган, тау битләрендә, үзәннәрдә телсез кылганнар тирбәлгән, Аксу авылы өстеннән сүзсез ак болытлар аккан, кыз күренмәгән. Суга төшкәндәй гаип булган кыз.

Икенче көнне, әбәттән соң, Хәлил Казаннан кайтышлы олы юлдан машинадан төшөп калгач ук, авыл тирәсәндә мөшкел бер хәл барын абайлап алды. Юл белән авыл арасы ерак түгел, ике чакрым булса булыр, бер атлап ике сикерсәң, кайтып та житәсәң. Авыл юлына борылып керүгә, егетне атлы милиционер туктатты. «Ерактан кайтасыңмы?» дип сорады ул, котсыз коры тавыш белән. Егет аңлатып тормады. Ул сул иңбашын кагып: «Моннан күренми!» — дип мыгырданды да юлында булды.

Казан кадәр Казаннан жөназадан кайтып килүче егетнең беркем белән дә сөйләшәсе килми иде. Милиционер артыгын төпченмәсә дә, егетнең кие-ренке күңеленә шом оеткысы салды. Аллы-артлы ике машина узды, алар егетне куе тузанга коендырып үттеләр. Ике әржәдә дә егет-жилән, кыз-кыркын шыплап тулган иде. Каршы яктан килүче ике егет Аксу авылында бер кызның югалуын, эзләп-эзләп тә табылмавын әйтеп уздылар.

Ике төн йокы күрмәгән, юл газапларыннан жыгы чыккан егет, хафалы хәбәрне ишеткәч, үз арганлыгын онытып ашыга-кабалана башлады. Ике

иңен басып торган кайгысы болай да зур иде, «югалган!» дигән дәһшәтле сүз аны тәмам изеп ташлады. Егет кем югалганын «ә» дигәнче чамалады һәм ялгышмады. Кызның кемлегендә аның һичбер шиге юк иде.

Язга чыгарак Аксу авылына кайтып төшөп урнашканнан бирле, Әфган сугышларында көн-төн газап йоткан, мең төрле гарасат арасында жанын тере саклап алып калган егет эз-мәз тынычланган иде шикелле. Әфганнан сеңеп кайткан шомлы төшләр, дәһшәтле өннәр эзгә генә онытылып, аннан читтәрәк йөри башлаган иде. Язмыш тагын кире ягы белән борылды: иптәшен жирләп кайтканда кайгыга кайгы өстәлдә, жаны тәнен бимазалап, тәне жанын талап, бөтен дөнья каралып зыр-зыр әйләнде. «Шушы гына житмәгән иде!» дип ыңгырашты кайгы белән тулы күңеле. Тормышым жылы бер эзен таба дигәндә, шушы өметле эзгә алып кереп барган кыз югалсын инде!

Әфганстанда тоташ ике ел! Ике ел эчендә алган яраларны эз-мәз төзәтү, ябыштыру өчен тагын бер ел гомер кирәк булыр!.. Әле аннан соң да күпме жәбер-жафалар, кичерешләр. Әфганнан ул этисе йортына, район үзәгенә кайтып төште. Тоташтан ял, даими тәрбия кирәклеген белсә дә, ата йортында озак юана алмады, һәр иртәдә, Ходаның бирмеш һәр көнөндә, үзенә текәлгән кызганулы карашларны күтәрә алмадымы, әллә әткәсенәң ялтырап торган майор погоннары туктаусыз үртәдеме, ай дигәндә әт-

кә-энкәсенен ай-васна карамыйча, чыгып качкандай, өен ташлап китте. Китүенен сәбәбен аңлатып тормады, онытылып беткән туган-тумачаларының адресларын белеште. «Берсенә сыймасам, икенчесенә...» дип уйлады эченнән генә. Анда барып карады — жаны жай таба алмады.

Монда сугылды — күңел сыя торган юмарт почмак анда да юк иде. Егетнең тәне кат-кат туралганын, рухы сынып ярты мәет хәлендә кайтып егылганын беләләр, белмәгәннәр ил мисалында чамалыйлар иде. Аны сак хөрмәт белән каршыладылар, жанын аяп, йогышсыз сораулар белән интектермәделәр, жаеннан гына торырга тырыштылар. Ул кунак булып төшкән йортларда хәл тиз-тиз үзгәрә иде. Егетнең елмаюны оныткан сүрән чырае, сөйләр сүзләренең бик сирәк кенә, анда да ярым-йорты жөмлөләр белән телдән ычкынгалавы хужаларның олысын-кечесен сискәндерә, һәр өй түрөндә гадәти булмаган авыр һава ярала иде. Егет үзенен яшәеше белән ерак туганнарына сөөнеч түгел, хәсрәт китерүен бик яхшы аңлый, бу исә аның жан газапларын тагын да арттыра иде. Хужалар, аерата хатын-кызлар, аның жәрәхәт жөйләрен ялгышкына күрәп калганда да тыела алмыйлар, күз яшьләре елга булып ага... Иртәгесен егет яңа сәфәрләргә, яңа урыннарга ихтыяри-мәжбүри чыгып китә иде. Мәчеләр дә аның халәтен сизенә, мырлый-мырлый аның тез өстенә менеп сузылмыйлар, аның авыр күз карашыннан курыккан этләр дә, үткер теш-тырнакларын яшереп, авызларын йомалар. Ул урам якка чы-

гып, капка баганасына сөялсә, баганалар уфылдап, ыңгырашып ала...

Татарстанның иң читендә, ерак районнарның берсендә, эткәсенә абзасы Жһанша яши иде. Ара ерак, эткәсе туганлык жепләрен ялгаштырырга әвәс түгел, военком бит, татар түрә булса, чабатасын һичшиксез түргә элә, егет үзен белә белгәннән бирле Жһанша абзалары белән бик сирәк, анда да ялгыш юл төшкәндә генә очрашалар иде. Шул юмарт күнелле йорт исенә төште егетнең. Каядыр үтешли ата йортына кагылып, әнкәсе белән чак кына ачылып китеп сөйләшкәндә, «шул тирәгә барасым килә!» дип ычкындырды. Этисе күтәрелеп бәрелде: «Менә анда инде сине көтеп алыр кеше юк... Ашыкма, уйла, үлчә, кар китеп юллар төшсән, көннәр жылынсын, Жһанша абзаң вафат, карчыгы да дөнья куйган. Йортта яшәр кеше калмаган. Тәрәзәләре кадаклы, ишекләре бикле. Сине көтеп торучы да, сагынучы да юк анда», — диде. Егет башын гына чайкады, балачак хатирәләрендә Аксу авылы зәңгәр, татлы томаннарға өрелеп, күңеленә иң эчкәргә тартмасында саклана икән. «Барам. Карыйм. Торыр чама юк икән берәр яры китәрмен», — диде ул, гадәттәгедән озынрак сөйләп. Жһанша абзасының саф көмештән койган сакалы, кычкырып дога укыган тантаналы мизгелләр һәм рәт-рәт тезелеп утырган умарталар Хәлилнең исенә төште. Маржа биле юанлыгы кышлау умарталар, шул умарталарны кысып кочаклаган дәү-дәү каеннарны да хәтерләде. Жһанша бабасының умар-

та менеп, бала учы-бала учы ап-ак кәрәзләрне аның кулына тоттырганы исенә төшөп, авызыннан сулар килде.

Китте. Районнан Аксуга юл һаман салынмаган икән. Ни чана, ни арба дигәндәй, ике араны егет шактый озак үтте, таеп китеп, мыштым чокырга тулган мәкерле суда ике аягын да чылатты. Әйткән сүзеннән кайтканы юк иде, күз бәйләнә башлаганда Аксуга барып керде, Җиһаншаның какшау капкасын киереп ачты. Бүктәрен болдырга куеп, йөткөргәләп, лапас астындагы кузланы кузгаткалап тавышланган арада, күрше-тирәдән ике-өч кеше күренеп, ары-бире сүз алышып танышкач, алар балта-пычкы, көрәк-мазар алып керделәр, болдырга җил тутырган чүп-чарларны, пәжәп укмашкан карлы-бозлы яфрактарны җәһәт-җәһәт чистарттылар, күтәргән йозакны жылатып ачтылар, тәрәзә капкачларын як-якка тарттырдылар. Егет Җиһанша агасының үксез түрәнә кичке салкын эңгерне ияртеп керде. Ил төкөрсә, күл булып, кем мич казнасыннан алып чыра телде, кем әвеслектә ятып муртайган усака яркаларын кертәп өйдә. Чәйне казанда кайнаттылар. Өйгә ялкау, сүрән жылы төштә. Җиде-сигез тустаган чәй эчеп кайнарланган егетнең аңа гына исе китмәде! Ул дымлы түшәк-ястыктарны жылы йөгәрә башлаган мич кабыргаларына терәп куеп, үзе как сәкегә сузылып ятты, адәм балаларының иң кадерле мөдәрә булган кулларына башын салды. Әфган тәмугының җиде катын үткән солдатның йокысы ястык тели димени?! Ятты да сөңде.

Озак йокламады. Иртәне ул түземсезләнөп көтөп алды, мәшрикъ ягы аллана башлауга болдырга чыкты, төнлә чираган сулар чуар көзгеләр булып, төрлө рәвешлэргә кереп ишегалдын бизэгәннәр. Сыек томан агач кайрыларының әчкелтем исләрен

уятып, агач бөреләренөң һәрберенә нидер пышылдап, татлы исләрен куертып, бөтен дөнъяга терелек төсмере керткән иде. Агачлар әкияти баһадирлар, татарның бик еракта калган, онытылган Алып батырлары булып күренделәр. Ул, әсәренөп, тау ягына карады, анда-санда үскән агачлар таудан ташкын булып төшөп килүче Болгар атлылары булып тоелдылар... Ул, шәүләсен йотарга маташкан челтәр бозларны чак-чак кына ватып, ихатаны әллә ничә кат урады...

Ихатаны, йортны онытмаган икән әле! Сөенде. Сабый чагын оныткан бәндә — бәхетсөз, чөнки иң гөнаһсыз, иң газиз хатирәләр бары тик сабый чактан гына сөңөп кала... Әгәр кыйналган жаныңны шулар белән дә жылыта алмыйсың икән, тагын нинди заман хатирәләре белән юансын кеше! Жәһанша абзасы авылның бөтен йортларыннан да югарыракка, тау биләнә үрмәләгән, бүтәннәрнөң ындыр-бакчалары йорт артында булса, ул каралтыларын өскәрәк салган да, бәрәңге ызаннарына, түтәллэргә урынны өй каршысында калдырган иде. Тау белән йорт-кура арасында алма-чия агачлары, юкә белән каен алмаш-тилмәш үскән чаукалык... Умарталар калмаган, кышлау умарталарның череп таралган сөякләре уйдык-уйдык чә-

челеп ята. Такта умарталарны бер читкә өеп куйган-
нар, ятим калган казыклар, дүртәр-дүртәр тезелгән
бичара солдатлар булып, шыраеп утыралар. Йорт әле
таза диярлек. Түбәсе кыйшайган, почмагы янтайган
мунча да исән икән. Кәжә-сарыкларның исен таратып
бетермәгән мал абзары да эшкә яرارлык... Йорт-кура-
ның авыл арасыннан шактый читтә булуы да, өч зуп-
зур тәрәзәнең нәкъ кояш чыгышына карап торуы да
ошады Хәлилгә. Егет шул иртәдә үк үзе өчен бер яңа-
лык ачты: моңарчы ул кая гына бармасын, нинди хәл-
ләргә генә төшмәсен, юлының дәвамы хакында уйлый
да, күз алдына китерә дә алмый иде. Әфганнан соң-
гы һәр көне шул көн белән генә тәмамлана, ул бары
тик үзен чолгаган бер көнлек мохиттә генә яши ала
иде. Шушы жимерелә башлаган моңсу ихата. Юаш
кына ары-бире сузылган муртайган киртә-читәннәр,
тормышның бөтен вакыйгаларын күңеленә салып та
аумаган капка, лапас өрлегенә бәйләнгән бозау муен-
чагы. Күгәрә төшсә дә, йөзеннән яктылыгы китмәгән
чалгылар, баш-башлары уем-уем яргаланган улаклар.
Колашалар. Абзарның жир идәнәндә жуелмаган хай-
ван эзләре, каен белән бик югарыга үрләгән ватык-по-
тык сыерчык оясы, тәрәзәләрне уятып өлгергән кояш
нурлары егетне алга, иртәгәгә ашыктырмасалар да,
аны үткәннәргә — сабый чагына алып киттеләр. Ул
сөенде: жанның хәрәкәттә булуы — бәхет! Иртәгәгә
ашыгасыңмы син, үткәннәргә таба агасыңмы — си-
нең жаның тере. Ул сиңа хәрәкәтләнәргә боера. Әнә
шул жуелмас балачак хәрәкәтләре арасыннан ул яңа-

лык нурларын да шәйли, бүген яралып уянган хисләр Өфгәннан кайтканнан бирле барлыгы да беләнмәгән берсекөнгә чакыралар, яктылыкка өндиләр иде!

Барыннан да бигрәк аңа кураның исе ошады. Балачактан ук искә жәһәт иде егет. Өфгәннан соң исләр аның яшәшенә өзлексез тәәсир итә торган көчкә әйләнделәр. «Африка мәетләрененң исе Россия мәетләренекеннән нык аерыла»,— дип язган иде берзаман Ремарк. Дөнья сугышларына, халыкларның бер-берсен аяусыз кыруларына бөек отчетлар язган Ремарк өфган сугышының исләре хакында ни язар иде икән?! Моңы анда булганнар гына белә, тик алар белсәләр дә сөйләмиләр. Хәлил кайтканнан бирле тирә-ягындагы йогышсыз исләрдән жәфалана, юл, шпал, вагоннарға сеңгән Рәчәй исләре аны жәһәннәми шашындыргыч мохиткә сөйрәп алып кереп китәләр иде. Тәне күтәрә алмаслык яралардан соң, аны Тажикстанның аулак бер төбәгендәгә госпитальгә алып кайтып салдылар. Тән, гәүдә рәвешен жыеп тотарлык егәр калмаган иде егеттә. Ел дәвамында әллә ничә кат турап, сүтеп-ялгап, жеген жеккә туры китерергә тырышып тегеп ел дәвамында ремонтлаганнан соң, икенче группа инвалидлык биреп, туган төягенә озаттылар. Вагонга кереп утыргач, ул кесәсеннән Кызыл йолдыз ордены һәм «Батырлык өчен» медале тартып чыгарды һәм бәдрәфкә барып бүләкләрен су белән юдыртып жибәрде. Күз күнеккәндәй булды, әгъзаларының сызлау-сызлануларына да ияләнгәндәй итте, әмма истән куркудан

котыла алмады. Менә шунда, Жиһанша абзасыннан калган курада, аның чүл комнарында куышып, ташлы кыяларга сеңеп, дәһшәтле әфган жылләренә каршы тора алган, сыдырылган, канаган, туналган күкрәк читлегенә туган төягенәң жылы дым тибрәлгән һавасы кереп тулды. Озаккамы?

«Озакка!» дип кабатлады ул, яшерен ышаныч белән. «Озакка!» дип ышандырды үзен шул иртәдә, һәм моңарчы шул ышанычын какшатырлык бер генә вакыйга да булмады. Кая ул, булмады! Ә ышанычын арттырган вакыйгалар килә-китә тордылар, аңа көч өстәгән адәм балалары очраштырды. Йорт-кураһны ипләп кенә рәткә китерде егет, чистартты, себерде, юды. Госпитальдән кайтканнан бирле бер эшкә кулы бармады. Бер шөгылгә дә күңеле ятмаган егет хәзер иртәгәдә нинди эшләр башкарасын кичтән үк уйлап куя торган булып китте.

Аксу авылыннан аяк атлап чыгып йөргәнә юк иде, җеназага барып, соңгы ике көн эчендә ул байтак ара үтте, әйләнәп кайткач ияләнгән кадерле Аксу авылын танымады. Бүгенге ят хәрәкәт, аның күңелен каралтырга тырышкан машина исләре, адәмнәрнең бер-берсенә ямьсез кычкырып эндәшүләре, аңа төбәлгән ярым рәнжүле күз карашлары моңарчы ак юл булып сузылып яткан сукмакны, жылы эңгер бер чакта да эреп бетмәгән шәфкәтле каралты-кураларны; йорт, кое, абзар, мунча ияләренә өн биргән ярым караңгы чормаларны, хәтта моңа кадәр иркәләп аккан нур тасмаларын да үзгәрткән иде.

Кыз жомга көн иртәнчәк ашыгып чыгып киткән дә, кайтмаган... Югалган кыз. Тулы бер көн, тоташ бер төн узган, көннең икенчесе кимеп бара, кайтканы юк. Эзләгәннәр, авыл халкы урманның иң ерак, иң аулак шырлыкларын, чокыр-чакырларны, елга-күл тирәләрен айкап чыккан. Көн уртасында ике вертолет килеп урманның кояш нуры төшөп житә алмас куелыкларын аркылыга-буйга индәгән, кошлар, ояларын ташлап, пыр-пыр очканнар, бурсыклар, төлкеләр текә ярлы ермакларга чумганнар. Кошлар күргән, жәнлекләр куркып ары-бире чапканнар, урманда адашса кыз күрми калыр идеме?..

Якын-тирә авыллардан, аэропорт, пристань тирәләреннән хәбәрләр килеп ирешкән, телефоннар өзлексез зыңлап торган: «юк... юк... андый кызның күзгә-башка күрәнгәне юк».

Кызның тауга менүе расланган. Нигә шушы юлсыз якны сайлаган ул? Тау өстендәге урман шактый калын, иңе-буе жиде-сигез чакрым, диләр. Таулы, чокыр-чакырлы серле урман. Адашкан дияр идек, баш очында кояш эленеп торганда ничек адашмак кирәк? Нигә әнисенә берни сиздермәгән? Моңарчы гажәеп тату, дус яшәгәннәр ич алар! Нигә япа-ялгызы чыгып киткән? Кая юл тоткан? Дәрәс, андый-мондый бәла-казага баш бирерлек кыз түгел, исәү, нык, житез бала. Чаңгыда жылләр белән янәшә чаба, дулкыннарны инләп йөзә... Кичә, жомга көн кызга уналты яшь тулды.

Уе шушы урынга чабып барып житкәч сөрлек-

те, егет утка пешкәндәй сикереп торды. Әйе. Алар жомга иртәсендә очрашырга сүз беркеткәннәр иде. Кыз: «Хәлил, мин сезне Каракүл янында көтәрмен», — диде. Егет нәрсәнедер ошатмады: «Нигә аеры-чайры йөрергә? Урман уртасы дисең икән, бергәләп барыйк!» — дип карышты. Кызның ал битләре тәмам яна башлады. «Юк, — диде ул эчке наз белән, — иртәгә минем сезне көтеп аласым килә!» Егет эченән генә: «Син барып житкәлэгәнче мин әллә кайчан анда булырмын әле», — дип уйлады.

Хәлилдән башка берәү дә кызның ник чыгып киткәнән дә, кая барырга исәп тотуын да белми булса кирәк... Кем уйлаган вакыйгаларның бөтенләй башка якка борылып кереп китәсен!..

Пәнжешәмбе кичендә, кыздан аерылып киткәч, жылы уйлар дулкынында ипләп кенә, кабаланмыйча кайтты егет. Нәсимәнәң соңгы тәкъдире серле дә, рәхәт тә иде. Аңламассың аны! Күңелендәгесе тел тирәсенә килеп житкәнче әллә никадәр чуалышларны үтә!.. Алай да, алай да... Каракүл янында очрашу... Әле хәзерге заманда да яшәп калган икән борынгы китаплардагы кызлар... Кыз моңа кадәр дә һәр очрашуда аның һушын ала торган гамәлләр ясап куя иде. Соңгы сүзе исә егетнең йөрәгенә сары май булып ятты. Йортына якынлашкан саен ул үзе дә сизмичә ашыга башлады һәм болдыр баскычына житәрәк тагын да кызулады... Ишек келәсенә эленгән ак кәгазь почмагын ул ерактан күреп алды. Күрүгә, күкрәк читлеген кысып шом агыла башлады. Тормышы җай

гына барган мөлдә ул бер яңалык та: яхшысын да, яманын да көтми иде!..

Кып-кыска телеграммалар да еш кына дөһшәтлеле сүзләренә сыйдыра. «Урал үз-үзенә кул салган. Жомга көн жирлибез».

Урал, Урал... Әфганлы Казан егете...

Ул үзен жылытып торган дөһня, үзен чолгаган ару кешеләр күрмәсен дигәндәй, калтыранган куллары белән кәгазьне дүрткә бөкләде дә куен кесәсенә йөрәгә турына шудырды, һәм жәһәт-жәһәт әзерләнә башлады. «Сигезенче солдат!» диде ул, куркыныч уйларын арлы-бирле куалап. Татарстанга егерме ике солдат бергә кайтканнар иде. Юл ерак, солдатларның күбесе электән таныш. Лаеш шулпасының иң әчесен бергә-бергә эчкән чордашлар. Бик жен-текләп адресларын алыштылар, аерылмаска сүз беркеттеләр. Егерме икедән сигезенче егет үз ихтияры белән бу дөһнядан китеп бара. Зәй ягы егете, гармунчы, җырчы Вәдүтне тышка чыккан жиреннән әфганлылар урлап китәләр һәм ирлегеннән мәхрүм итеп кайтаралар. Корбаннарның беренчесе ул булды. Туган төягенә кайткан Вәдүт, кардәш-ыруларын, якыннарын йөрөп чыккан, әби-бабасы рухына Корьән укуйткан, ятим-ялпы карчык-корчыкларга садака биргән. «Ходала рәхмәтлемен, соңгы иң зур теләгем кабул булды, газиз эткә-әнкәмне, туганнарымны күрү бәхетенә ирештем. Инде бүген бер теләгем дә калмады», — дип язып калдырган да карурман уртасындагы иң карт имәнгә элмәкле бавын салган. Егетнең

кырыгы үтәр-үтмәстә Исмәгыйль исемле Тау ягы егете ак серкә эчеп, интегеп, бәргәләнә-бәргәләнә кем-недер каргап китеп барды. Ул әфган жәһәннәмендә жәфа чиккәндә, вәгъдәләшкән наян кызы шәһәрдән икмәк ташырга кайткан шоферның муенына асылынып китеп барган икән. Өч кенә көн таныш булганнар кияү белән кәләш. Өнә шул дорфа кинәтлек, һичкемгә аңлашылмаган шыксыз ашыгу алып киткән егетне...

Татарстанның кайгысы китеп тормады, мәңгегә серле цинк табутлар янәшәсенә берән-сәрән солдатлар да үз ихтыярлары белән барып ята тордылар, быел яздан, Хәлил Жһанша абзасының бәрәкәтле ихатасына аяк басканнан бирле матәм чылбыры өзелде. Кыйналып-жәфаланып үз сукмакларын тилмереп эзләгән әфганлылар, ниһаять, урнаштылар дигәндә, Урал китеп барган. Урал, Урал! Хәлилнең бөтен әфганлы солдатларын сыйдыра алган нәзек жанында ефәк кыл зыңгылдап өзелде: егерме ике егет арасында Урал бәхетлеләрдән санала иде. Ходаем, мәүләм! Дүрт саны исән килеш кайтты, үз аягы белән әнкәсе бәгыре алдына килеп басты. Күзләрен тутырып туган шәһәренәң әфган төшләренә кереп йөдәткән урамтыкрыкларын, Идел буйларын күреп сөенә алды. Балта остасы булып төзелешкә эшкә урнашты. О, бәхет! Күпме жимергәннән соң, ничаклы тар-мар китергәннән соң ул төзи башлады... Өйләнде! Фатир алды! Ниһаять, улы туды, улы! Сөя алу, ир булу, бала әтисе булу әфганлыларның бик күбесенә тәтеми торган бәхет иде. Һәр әфганлының иң яшертән хыялы шул

түгелмени?.. Әллә нинди газ сөрөмнәре белән агуланган, кортлы сулар эчеп эгъзаларын бозып бетергән солдатлар эти булу бәхетенә ирешкәч, мәрхәмәтле хода кодрәте белән изге жаннарга әйләнәләр дип исәпли иде Хәлил...

Көтелмәгәндә ялгызак тормышының тонык офыгында кыз шәүләсе пәйда булып, Нәсимә белән очрашкалый башлагач, Хәлил, әз-мәз терелеп, жанланып китте, пәнжешәмбе кичендә бәйрәм төсә алган сүзләр, бирелгән вәгъдә кайнарлыгы егет йөрәге түрәндә бөреләнә башлаган яшерен өметләрне ныгытканда гына, арага шомлы сәмум жиле булып, Урал килеп керде. Керде дә бер селтәнүдә якты өметләрне сөрөмгә салып каралтты, егет чыраена сизелер-сизелмәс сибелә башлаган нурларны күрәнмәс итте.

Ни сәбәп булды Уралның үлеменә?! Соңгы сәламне тапшырырга да, Уралның үзеннән соң калдырган кайгының тамырын ачыкларга Казанга барырга кирәк иде...

Солдат җеназасының үз кануннары бар. Монда да шул булды. Комсомоллар дөнья буржуазиясен каһәрләп майлы иреннәрен жәя- жәя ут чәчтеләр. Тирән базда үргән бәрәңге сабаклары төсле ак чырайлы, җеп сыйраклы пионеркалар соңгы тамчы канга кадәр империалистлар белән көрәшәргә чакырып, ал галстукларын җилфердәттеләр. Зиратның аулакка, сагышлы тынлыкка гадәтләнгән кошларын куркытып залп тавышы яңгырады. Дары исе килеп торган ак кашлы солдатларны һәм чыра-сузан прапорщикны

төяп машина китеп баргач, дөнъядан вакытсыз күчәргә мәжбүр ителгән солдат рухына дога укылды. Солдат әнкәсен кабер өстеннән көчкә кубарып алдылар.

Егет, анага ияреп, алар фатирына кайтты. Сорашырга, ачык яраны тырнап канатырга ярамаса да, Хәлил сак кына, сүзләрнең жиңелләрен эзли-эзли сораша башлады: ничек? Нигә? Ни сәбәп?.. «Нишләмәк кирәк, тормыш кануннары аяусыз», — дип, ул ананың кан качкан чыраена, зәңгәрле йомык сызыкка әйләнгән иреннәренә карады.

«Улым-баламны сау-сәламәт килеш күргәч жылый да алмадым, — дип сүзен башлады ана, берәз тынычлангандай булгач. — Ул шул Алла каргаган илдә чакта һәркөн жылап күз яшьләремнең тамыры корыган идеме?.. Карадым да каттым... Кайткан шәпкә авыз ачып берни сөйләмәде, балакаем. Елмайганын көтәм, юк, чырае гел сүрән, карашы суык, караңгы. Әллә балакаемны алмаштырып жибәрделәрме дип борчылам. Күргән-кичергәннәрен гел бикләп тотты, бәгырькәем... Өстәп тагын ни әйтә алам? Сорашырга да базмадым, кайчагында артык төпченү адәмнең жанын изә!.. Эшкә урнашкач, әз генә чырае яктыргандай булды. Өйләнгәч үзгәрерме дип көтәм... Юк! Хатыны: «Нигә бер сүз дә әйтмисең, дип өзгәләнә, улым дәшми. Инде үз улы, Мараты тугач, ачылырмы дия-дия көтәм... Гитарасын ала да улының баш очына килеп утыра, тын гына чиртә, моң гына нидер шыңшый... Жыры аша да серен ачмады бичара. Бәхете шул булды, улының «Әти!» дигәнән ишетеп

куана алды... Шул кичне үзем гел-гел әйтә торган куаныч сүзләрен кабатладым, «и, улым, балам» дидем! «Әби-бабанарның хәер-фатихасы аркасында булгандыр, Ходаның күзе сиңа якты булды, шул гарасаттан исән-аман кайттың бит!» дидем. Улым озак кына миңа карап торды да, ят, сагышлы тавыш белән: «Әни, әни... Азагы ни белән бетәрен кем белгән әле аның?!» — диде. Бүтәнән ачыкламады, ачылмады. Ялгыз калудан курыкты. Сиздермәскә бик тырышса да, сизелми каламы соң? Унар көн авызга кайнар аш кермәгәч, каты-коты ашап тешләре коелып беткән иде. Чөрдәкләнгән тешләре. Тамыры гына калган. «Врачка карал» дибез, бармады, йөрмәде...

Үләсе көнгә кадәр зур үзгәрешләр шәйләмәдем улымда... Шул булды, хатыны бәбәен күтәреп авылга кайтып киткән иде. Тормыш бит, эткә-әнкәсен сагынгандыр... Улым ит турап аш салган, кәстрүлен утка куйган, өй тәрәзәләрен киереп ачкан да... ичмасам бер-бер язу калдырган булсачы!.. Әжәленең сәбәбе аңлашылыр иде ичмасам. Болай үземне гаеплим... Килен кайтып китмәгән булсачы дип аңа да рәнжим... Уйлары үзе белән китте, безгә өем-өем кара хәсрәте генә калды...»

Бөтен тәрәзәләрне ачып куюына, мөгаен, Хәлилдән башка игътибар итүчедә булмагандыр... Көйгән ит исе!.. Ис! Каһәр төшкән ис! Әфганда мәетләренең үзенә генә хас авырсы, борынга керү генә түгел, яңакларга, тәнгә, култык асларына сылана торган явыз хасияте бар. Чәч араларына кереп оялый бу

авырсы ис, бугазны томалый, борын тишекләренә сөрөм булып кереп тула, тынны буа. Исендә Хәлилнең, алар, чолганыштан котылып, биш кеше чыгып киләләр иде. Сукмак тар тарлавыкка кергәч, аларга шунда тукталырга, качар урын хәстәрләп, төнне көтәргә боерык алынды. Яктыра башлаган иде шул, ятып кына өлгерделәр, төрле яктан выж да выж пулялар оча башлады, якында гына ухылдап мина ярылды. Кызулык белән чамалап өлгермәгәннәр икән, атыш берәз тынгач үзләренә нинди яман тәбегә төшүләрен аңладылар. Тарлавыкта кичә-бүген каты бәрелеш булып узган икән. Анда да, монда да мәетләр таралып ята иде. Ачык авызларына, тирән яраларга, күз чокырларына ком тулып тыгызланган. Жил йөри алмый торган тарлавыкка адәм чыдамаслык исләр сеңгән иде. Егетләр моннан чыгып ычкынырга маташып карадылар. Атыш көчәйде, рациядә рота командирының янаулы тавышы ишетелде: «Кузгалмаска! Кыймшанмаска!» Әфганнар да тарлавыкны нык күзәтә иде, ахрысы, егетләр чак кына кыймылдауга, пулялар яңгыр булып ява башлый. Бер-бер артлы ике мина төшөп шартлап инде мәңгегә тынган мәетләрне тураклап, һавага чөеп тараттылар. Кичкә биш солдатның икесе исән калды... Эңгер-меңгер куерып, инде котылырбыз дип, бер-берсенә куәт биргәндә, янәшәдә генә тагын мина ярылды... Аркасын мина ярчыклары чәрдәкләгән Хәлилне аннан-моннан бәйләштереп, ике автоматны уң жилкәсенә салып, сулына егетне кочтырып Урал тарлавыктан ничек ко-

тылып чыга алгандыр, анысын бер Хода белә...

Булды инде хәлләр, күрде башлар, аларны бүтәннәр дә аңларлык, кабул итәрлек дәрәжәдә сөйләрлек сүзләр телләрдә юк шул, юк... Әфганнан һәр солдат үзенчә кайта, үзенчә яши. Хәлил тоташ ялгызлыкка омтылды, Урал исә ялгыз калырга теләмәгән, кешеләргә тартылган...

Тарлавыкта үткән төннән соң, телләрен тешләделәрме егетләр, әллә бүтән бер вакыйгадан соңмы?.. Ротаны төн уртасында кузгаттылар. Якын кышлакка Әфган солдатлары кереп тулды, дигән хәбәр алынды. Рота, кышлакны өч яктан урап алып, һөжүм башлады. Хәлил уң флангта, янәшәсендә тәбәнәк, базык гәүдәле искиткеч моңлы дала баласы казакъ Кунакбай. Дөм караңгы, төрле якта атыш, кычкырыш, тәбәнәк балчык коймалар артында суеш. Менә Кунакбай, сәер дуга ясап, алга омтылды да автоматы кулыннан ычкынып өскә очты, үзе уң кулын алга ташлап, жиргә барып сеңде.

Хәлил аны чалкан әйләндергәндә, Кунакбай жанын биргән иде инде. Йөрәге усалланып какканын да, тешләренен ямьсез шыгырдавын да шушы мең төрле тавышлар укмашкан мизгелдә ишетте Хәлил, комташтан өелгән дувалны ничек сикереп чыкканын да, түбәдән кара төтен үрләгән кура арасына ничек бәреп кергәнән дә абайламады, ура дип тә кычкырды бугай. Куркыныч кызгылт шәүлэләр, комсыз өрәк булып елтыраган ялкын телләре арасында жан ияләре аның ихтыярын ялмап йотты, ул, авто-

матын ике куллап тотып, патроннары беткәнче шул тирегә ут яудырды. Эшен беткәнгә санап каралты-кураны әйләнеп кенә чыгасы да бит, ниндидер яшерен ым аны алга өндәде, Хәлил Кунакбайны атып еккан дошманнарын күреп, тантана итәргә теләдеме, кура астынарак керде. Курку хисе каядыр качкан иде бу мизгелдә. Балчык дивар янында ике сабыен ике ягына кочкан яшь кенә хатын ята иде. Ана каны балалары каны белән аралашып, нәни ермак ясап, аның аяк очына агып килеп житкәндә генә Хәлил аңына килде... Кайнар кан — ана белән бала каны — аның жанын куырды...

Гел-гел үткәннәр белән яшәп булмый, Жиһанша абзасының якты рухы тәэсир иттеме, Аксу авылына күчеп килгәннән бирле, авыр хатирәләр читкәрәк киткәндәй булдылар. Абзасыннан калган эш кораллары: үткер балта-пычкылар, өтергеләр, ышкылар - һәммәсә эшкә ярады. Ул ипләп-ипләп балта эшенә өйрәнде, әүвәл башлап умарта ясарга тотынды...

Монда күчөп утырганчы, тагын бер күңөлсөз-лек ияреп йөрдө егеткэ. Кайткан шәпкэ, кайсы тарафларга барып урнашса да, аны чая, шактый эрсез, йомры гәүдәле бер калыпка сугылган клуб кызлары йөдәтеп бетерделәр. Итәкләрен жилфердәтеп, француз хушбуе исен таратып киләләр дә керәләр, көндөп тормыйлар, төндөп димиләр, халык алдында чыгыш ясарга чакыралар. Егетнең орден-медалылар белән бүләкләнүе якын-тирә районнарда да килеп ирешкән. Күрер күзгә сау-сәламәт, әфганнар аның биек,

зифа буен сындыра алмадылар, алга чыгыбрак торган нык ияк тә зарарланмады, гайрәтле ирләргә генә хас калынча дәү борын да урынында калды. Бер килеп карадылар егет янына, икешәре-өчәре озак-озак үгетләделәр, майлы күзләрен уйнатып, күз төшүгә ир-атларның дәртен котырта торган түгәрәк артларын боргаладылар. Егет башта бик читенсенеп кенә баш тарткан иде, кызларның һөжүме активлаша төшөп, кайберәүләре кичке чәйгә аулакка ук дәшә башлагач, ул илчеләрнең авызы ачылуға очрашулардан кискен баш тартты. Каян шушы кадәр гүзәлләрне жыйалар да шушы мәдәният институтына, ничекләр итеп һәм-мәсенә сандугач теле куеп чыгаралар?.. Егет озата чыкса — бетте, бер алдына, биш артына төшәләр егетнең, ялгыш таеп киткән булып, аһылдап качагына авып төшәләр, ут атып торган түшләре белән аңа ут төртергә һәм көлгә әйләнгәнче яндырырга телеләр. Әрсез кызыкайлар егетне шиккә төшерде: хатын-кызга тартылмый икән аның мең ямау күргән тәне. Аның, Әфганның сәмум жылларендә иң нәзек күзәнәкләре коелып бетеп, сугарылган корычка әверелгән жанын дөньяның бар назларын үзенә жыйган хатын-кыз тәне дә уята, жылыта алмый икән. Якыннары аның тоташтан бәргәләнгән чамаһап димләп карадылар, «фәләннәрнең кызы ничек булыр икән?» дип сүз башладылар, әмма егет сүз ияләренә шундый итеп карады, тегеләр, авыр күз карашын күтәрә алмыйча, бөгелеп тындылар. Хатын-кыз дигәндә әфганлы солдатның күз алдына ике сабыен ике ягына

кочып алган яшь хатын килә торган иде.

Аксу авылы шул ягы белән дә ошады егеткә, авыл халкы сораулар биреп бер чакта да борчымады. Гомумән, бу авыл кешеләре сүзне иң кирәк чагында гына, анда да сайлап, һәр сүзнең кадерен белеп кенә авыздан чыгаралар иде. Белә егет, артта күзе булма-са да күрә (әфган гадәте: артында ни барын күрергә өйрәнмәсәң — эшенә харап!) — ул үтеп киткәч, кызлар борылып-борылып карыйлар, кайчагында озаклап карап та торалар. Ләкин кызларның серташып торган мәхәббәтле күз карашлары да аның кырык тапкыр иләнгән тән тиресенә үтеп керә алмадылар...

Ул Уралның чуар хатирәләрен юлда чәчә-чәчә шактый кайтты, районара автобустан төшкәч озак кына машина көтте, гасабиланып, ашыгып, ярсый-ярсый сәгатенә карап көтте. Гомернең тыгыз мизгелләре була, күңел өзек-өзек килгән уйларны барлап жыйалмый, уйлар дуамал, күз ачып йомган арада әллә ниләр баш миендә айкалалар. Егетнең хәзер шундый чагы иде. Уйлар әле Казанга әйләнеп кайтты, әле Нәсимә янына ашкынып аны әрле-бирле сөйрәп йөртте... Ярты юлны үттем дигәндә, күңелнең чайкалган дингезе уртасында яшел утрау булып бары ул гына калды. Бүген шимбә. Кичә алар карурман уртасында, Каракул янында, күрешергә тиешләр иде...

Танышуларына күпме вакыт булды инде?..

Хәлил беренче мәртәбә су керергә инешкә төште. Су әле жылынмаган иде, кулын тыгып

су чәчрәтеп уйнагач, ул суыксып куырылып алды. Нәкъ шул чакта, инеш аръягындагы чуаклыктан, күке кычкырып сәлам бирде. Санамады ул күке тавышын, гомеренең күпме калуы белән дә кызыксырмады, озак яшәсә ни дә, кыска гомерле булса ни?! Алай дип тә уйламады, әле ул бу дөнья гамәлләренә ифрат дәрәжәдә битараф иде. Озак кына аккан суга карап торды, уймакланып аккан инеш, бормадагы тын тугайда йөзгән каз бәбкәләре, сөзәк яр буена си- белгән сап-сары кимәшә башлары, тал чәчкәләрен- дә күңелле выжлаган бал кортлары, иренеп кенә уя- нып тәннен иркәләгән талгын жыл аның күңелен дә жылкетә, билгесез көч каядыр дәшә, чакыра иде. Ул бал кортлары сарган талны кочаклардай булды. Ярда маяк булып яктырып яткан ап-ак шома ташка басып тагын су болгатты, бу юлы су шактый жылы кебек тоелды. Ул башта күлмәген салып ташлады, мул ко- елган кояш нурларында коенды, аннан, чалбарын са- лып ташлап, тез тиңентен суга керде. Меңләгән энжә бөртекләрен чәчрәтеп чирканчык алды, аннан үзен кочып-көтеп алган инеш агымына түше белән ятты. Су, тәнне иркәләп, аның култык астына менеп житте. Егет кинәт жиңеләеп китте, көн-төн тәнне зынжыр- лардан ычкындырмаган сызлануларны Аксу авылы- ның инеше юып алып китте, ул күптән татымаган бар рәхәтлекне татып, кинәнен озак кына коенды. Туңмады, су салкынын сизмәде, якынрак агачларга күчкән күке яр балчыгына бармак эзләреннән чәчәк сурәтләре ясап, судан чыгучы егетне куанып кар-

шылады. Бу юлы да алдагы гомерен санамады егет. Дөнъяга сүлпәнлек, язмышка битарафлык бөтенләй үк китеп бетмәгән иде, алай да аңа рәхәт, бик рәхәт булып калды. Сөлге алып төшкән булса да, егет тәннен корытмады, күлмәген дә киеп тормады, сөлгесен беләгенә салып ярдан өскә атлады. Каршысына табык йомыркасы хәтле ак ташның йөгереп төшкәнән күреп, күзен күтәреп югарыга карады: ярда, сукмак уртасында, бер кыз басып тора иде. Егет яр күлгәсендә булганга, ул нурга коенган кызны аермачык күрә дә алмады бугай. Шушы биек-биек бик киң зәңгәр гөмбәзнең бар нурын үзенә жыйган фәрештә идеме ярда, егет бер мәлгә сукурайды. Бу сәер хәләннән котылмак өчен, ул йодрыгы белән күзен уыш карады, сәерлек югалмады, дөнъяның үзәгендә нур көлтәсе булып ул гына басып тора иде. Баш очында изгелек билгесе — алтын кояш яна! Ул тиз-тиз менеп житте һәм кызны читләтеп үтәргә жыенды. Кызның ягымлы карашы туктаттымы аны, тыенкы гына көлеп куюы сискәндердеме?! Хәлил кыз янында туктап калды. Алар урыннарын алмаштылар, кыз инеш ягына чыкты, ул кояшка аркасы белән борылды. Үзенә шәрә тән икәнлеген абайлап, капыл-копыл күлмәген кияргә итенде, жиңнәрен таба алмыйча югалып калды. Озын сөлге кулыннан ычкынып очып китте һәм кызның аягына төшеп ятты. Ул ихтыярыздан кыз алдында иелде, кызның озын торыклы булуын искәрде. «Сөргенмәгез, — диде кыз аның юеш жылкәсенә сокланып карап, — тәнегездәге һәр тамчыга берәр кояш

сыйган». Аннары өстәп куйды: «Сез кояштан туып ясалган шикелле». Кызның горур, озын муены... «Нәкъ Нефертети!» дип уйлап алды егет көтмәгәндә, ике иценә яткан калын коңгырт толымнары, кабарынкы-тулышкан уймак иреннәре күзе ачыла барган саен, аны ныграк жәлеп итә тордылар. Кызның мул чәчләре толымнарга сыймаганнар, аннан да моннан да килешле чуқлар булып матур бөтеркәле колак тирэләрен, ап-ак маңгаен бизәп таралып ятканнар, бу тараулык та аңа килешә, кызны бизи, тагын да сылурак итеп күрсәтә иде. Кыз егетнең жылкы ягына чыкты һәм нәфис, озынча бармаклары белән аның тәнненә сарган тамчыларны жыя башлады. Егет уңайсызланып читкәрәк тартылды, кыз моңлы күкрәк тавышы белән: «Кояшларны миннән кызганасызмы?» — дип сорады. Егет аптырабрак башын чайкады һәм кыюланып үзенә яқынайган күзләргә тутырып карады. Башта ул кызның каш-керфекләренен төсен аермады. Кызның күз читләрендә балкыган шаян ут нокталарын гына күрде. Аның озын керфекләре белән мул каймаланган күзләре нур белән дә, наз белән дә туп-тулы иде.

«Мондый илаһи пәри кызы каян килеп чыккан монда?» дип уйлады егет, әмма сорау бирергә ашыкмады. Кыз, озын аякларын еш-еш алыштырып, егет тирәсендә әйләнәп чыкты, егетне сихри гөлләрдә генә була торган хуш ис болыты эчендә калдырды. Иң актыктан гына ул кызның ап-ак күлмәгенә сер өстәп калкынган нәни, гөнаһсыз күкрәкләренә күз

йөгертте. Карашының тыелган зонага юнәлүен абайлап читкә борылды, шул мизгелдән файдаланып күлмәген киде. «Сезнең бер сәдәфегез төшкән», — диде кыз, аннан күзен алмыйча. Зур кимчелекне дә әйтмәде кыз, сәдәф төшкәнгә исе китмәде Хәлилнең, алай да кайтыр юлга атлады. Кыз аңа иярде, алар Жһанша карт ихатасына кадәр сөйләшмичә кайттылар. Юл-сукмак тар, бара-бара ул бөтенләй тараеп куя, кызның шәрә беләге аңа тиеп-тиеп китә, иң гажәбе, егет сискәнәп-куркып кыздан читкә тартылмый, табышмаклы сәфәргә тарыган сизгер йөрәге генә сулкылдап, кысылып куя. Капка белән инеш арасы шактый булса да, ул нибарысы кызның Нәсимә исемле икәнән, аның быел унынчы классны тәмамлап килүен белеп алды. Озакламый аңа уналты яшь тула икән... Кызга уналты, ә Хәлилгә көзен егерме дүрт тулачак. Моңарчы яше хакында да уйлаганы юк иде аның, бүген сызланып уйлады. Сәбәбе генә билгесез. Анык түгел иде.

Егетнең даими боек күңеленә иң әүвәл кызыксыну инде. Ул инеш ярларына яратып, ашкынып йөри башлады. Су буена төшсә дә, яр астында күмелергә ашыкмый, һаман-һаман борыла-борыла сукмакка текәлә. Күз төпләренә дым жыелганчы көтә кызыны... Шулай, телләр ачылыр чак житә дигәндә генә, кыз инеш ягасына төшмәде. Бер көн күрәнмәде, ике көн. Өченче көн уртасында егетне шик болытлары урады. Алай да кыз хакында берәүдән дә сорашмады, сорарга да жыенмады. Тәки бер тәмсез сүз әйтеп

экияти тээсирләрән бозарлар! Хәлилнең кыз хакындагы кайнар фикерен бер дә үзгәртәсе килми иде. Инде яңадан күрешү насыйп та булмас дип уйлаганда, алар тагын очраштылар. Юк, бу юлы инеш ярына барып житмәгәннәр иде әле, егет шунда барырга жыенып чыкса, кыз аны капка төбөндә көтеп тора! Кыз белән танышлыкның азагын кат-кат күз алдына китереп, аның күзгә күренмәвенә күнәгә вә ризалаша башлаган егет аптырап китте. «Нигә килеп йөри? Боз явып сүндөргән учактан жылы табып буламыни? Ана уналты булса, миңа егерме, дүрт!.. Кат-кат телгәләнгән, йөз кат ямалган тәнемне күрдә ич!.. Инвалид!..»

Хәтсез вакыт көткән кыз, капка баганасы тирәсенә туфля үкчәләре белән кытай иероглифларына охшатып нидер язган. Эх, беләсе иде бу чуар эзләргә яшерелгән серләрне! Дөрөс, кызның юкка көтмәгәннән егет аның зур ачылган коңгырт күзләреннән дә күрә. Каушаганмы бүген кыз, гайбәт жиле кагылып егып киткәнме, куге, озын керфекләре өзлексез тирбәлә. «Йөрөп киләбезме?» диде кыз, басынкыгына. Инде үзләренеке булып килгән тар сукмактан алар тауга менә башладылар. Кыз сөйләргә дә, сораштырырга да ашыкмады. Атлыйлар, атлыйлар, сәер тынлык та алардан калмый, кыз иелебрәк атлай-атлай да текә муенын капылт борып, егеткә карап ала. Егетнең күз алдында яшен уйнаган кебек, яктысы килеп житә, яшен уйнаткан болытларыгына таралмый! Нурга манчылган күзләр егетнең бәгырен суыралар, кыз ягыннан моңсу ишарәләр, жылы

дустанә ымнар ага. Тик нигә шушы кадәр моңсу ул бүген? Кыз егетнең соравын аңлаган кебек: «Ә мине районга алып киттеләр. Иртәдән кичкә кадәр шунда тоттылар», — диде. Егет кызның тавышында тәшвишле аһң ишетеп туктап калды. «Без ирекле темага сочинение язган идек, — диде кыз, толым очын бөтергәләп, — мин «Без нигә Әфганстан жиренә барып кердек?» дигән теманы сайладым». Егетнең аркасын чуарлаган яра жөйләре чымыр-чымыр килде. «Каян килде синен яшь башыңа андый сорау?!» дип кычкыруын сизми дә калды. Кыз егетнең күзләренә кердәй булып төбәп карады: «Миңамы?.. Яшьтәш, классташ малайларга карый-карый уйладым мин ул хакта... Бик курыктым! Ике елдан аларның да билләренә каеш салып, Әфганга алып китәчәкләр бит! Сабыйлар! Буыннары ныгымаган малайлар!.. Немецларга каршы сугышны аңлыйм мин! Дошман илгә ябырылып кергәндә, сугышмый хәлең юк... Ә монда кемне яклап сугышабыз без? Кемнәр ихтыярына буйсынып авылларга бер-бер артлы цинк табутлар кайта? Рәжәп авылына туганнан туышканым Әнәс шулай кайтты... Вагыйз абыйны күрсәгез иде сез... Мин аның хакында да яздым... Мәктәпкә инспектор килгән иде, мин язганнарга күзе төшкән тегенең! Үзе белән алып та киткән. Шул. Чакырдылар мине. «Каян өйрәндең син мондый сүзләргә? Кемнән отып алдың?» дип сорадылар. Сезнең хакта да төпченделәр. Аның күкрәгенә әле әрнү, әле усаллык, әле кемнәндер үч алу тойгылары алмаш-тилмәш тула торды, йөрәге

какты. Ул үләннәр куерак кабарган урынны күрсәтте дә, кыздан алда үзе барып утырды. «Сиңа чыннан да уналты гына туламы?» дип сорады. Кыз егетне нинди уй-хисләр жиргә тартканын аңлады шикелле, элеккедән дә якын итеп аны күз нурлары белән иркәләде. Егет, тирлэгән маңгаендагы жыерчыкларны жыярга теләгәндәй, учы белән маңгаен кат-кат сыпырды. Кинәт карлыккан тавыш белән аска, авыл өстендә тирбәлгән зәңгәрсү рәшәгә карап сөйләп китте.

«Адәм жаны һичвакыт югалмый икән... Ул берәүләрдән берәүгә күчеп йөри, имеш. Сиңа үтә сизгер жан күчкәндер, Нәсимә!» «Нигә? — дип борчылды кыз. — Сүзләремнән гаеп таптыгызмы? Сөз дә сугышка унсигездә барып кергәнсездер ич?» «Юк, юк! Яшь ягыннан шактый зур идем инде мин! Акыл ягына килсәк... дивана, шыр тиле булганмын! Ишәк улы ишәк! Өти военком минем, хәзер дә шунда утыра. Ул мине яшътәшләрем белән армияга жибәрмәде, укырга кертте. Алабугада пединститутта укып йөрим! Өнием райкомда, гомере бие партия учеты бүлегендә эшләде! Кызыл авыз! «Егет кеше — ил сакчысы! Ватанны саклау уртақ бурычыбыз!» Былбыл булып сайрый!.. Жүләр баш мин, тиле сөяк!.. «Әфганстан халкын кырып ничекләр Ватанны сакламак кирәк?» дип сорыйсы гына бит... Юк! Гариза арты гариза язып, Әфганга жибәрүләрен сорыйм! Өти йодрык күрсәтә, әни мактый!»

Егет, кызның күз нуры көлтәсенә эләкмәскә тырышып, ияген күкрәгенә тидереп озақ кына сүз-

сез утырды. Тордылар. Кузгалдылар. Өскә таба атладылар. Кыз хәзер терәлеп диярлек бара, бара-бара да адымнарын тыеп, йомшак үтә сизгер учы белән юка күлмәге аша егетнең жәрәхәт жөйләренә кагылып-кагылып ала.

Хушлашып, кызның сихри гәүдәсе эреп ерагайганда, сөйләшкәннәренә яңа баштан акыл иләгендә кат-кат иләп, гамәлләренә хисап биреп караватында ятканда да егет үкенмәде. Томаналык хурлыгын, этәчләнеп үзе теләп сәкарьгә барып керүен, Әфганстанны басып алуның кемнәргә кирәклеген бик тиз аңлап алуы хакында кемгәдер сөйләргә, күңелен бушатырга, ачылырга тиеш иде ул! Әфганстандагы беренче ай этәчнең кызарган кикриген тиз шиндерде! Анда чакта ук эч серләрен кемгәдер сөйләп бушанасы килгән мәлләре булды, тик кемгә сөйлисең? Үзең шикелле үк тездән канда йөзгән уртақ язмыш ияләренә чишелүдән ни файда? Сине ул юатсынмы, син анымы? Кызга эчке ышану, тирән хөрмәт аны азақкача ачылырга мәжбүр итте. Үкенмәде егет. Очрашкан саен аралар якынайды. Егетнең яшәве күңеллерәк, ометлерәк була барды.

Авыл арасында хәбәрләр, моржалардан чыккан төтен сыман, һәр тарафка тарала, егет хакында фаразлар, юраулар телдән телгә йөрсә дә, сүзләренң уңында, сулын да Хәлилгә житкөргән кеше булмады. Аның Әфганстаннан каты яраланып кайтуын авыл халкы белә иде инде.

Жиһанша абзасының ятим яткан эш коралла-

ры хутка китте. Лапас түбәсеннән ырмаулы такталар килеп чыкты. Егет умарта ясарга кереште. Өлгене иске умарталардан алды. Пычкы гөжләде, Жир шарының бу ноктасында тереклек барын раслап, юныш балтасы тукулдады, күп тә үтмәде, бакча түренә ике умарта чыгып утырды. Егет күчнең берсен сатып алды, икенчесен ерак кардәшләренен берсе китерде. Кардәш белән күчне икәүләп яптылар, кыз бер адым читтәрәк иелеп, егеттән күзләрен ала алмыйча күзәтеп торды.

Аралар нык якынайса да, кызның сәерлеге бетмәде, «Хәлил абый!» дип егетнең исемен атап эндәшмәде, һаман «сез» дип эндәшүе калды.

Ниһаять, бәрәкәтле июль азагы җитте. Кыз егеткә яна хәбәр житкерде. «Моңарчы туган көнем хакында уйлаганым булмады,

ды,— диде ул, кыенсынуын көчкә җиңеп. — Урыс гадәте, татарларга йогышмый торган йола итеп санадым. Өебездә төчеләнү, юхалану юк, эни дә, апа да шактый кырыс кешеләр... Сөзгә белә башлагач күнел әллә нишли... Тормышның кадере арттымы, белмим. Мәгәр бер нәрсәне — адәм баласының уналты-унсигезләрдә генә үз-үзенә хужа була алуын аңладым. Көлмисезме? Минем уналты яшь тулган көнемне билгеләп үтәсем килә». Иртәгә уналты тула дигән көнне алар тагын очраштылар. «Истә калсын иде минем бу көнем! Икәүдән-икәү генә, мәңгә онытылмаслык итеп үткәрикче!» диде кыз, дулкынланып. Егетнең теленнән: «Кайда?» дигән сүз ычкынды. Кызның

жавабы эзер икән: «Таң белән карурман уртасындагы Каракүл ярына барабыз. Ялкыны күкләргә үрелердәй дәү учак ягабыз... Тик авылдан аерым-аерым чыгыйк, яме. Ишетелер. Әни сүз әйтмәсә дә, апа рәнжер! Мин сезне тау өстендә көтеп торырман. Килерсезме?» «Киләм!» диде егет, сак елмаюын учына яшереп.

Буласы булды, сабийлык сафлыгы чыгып бетмәгән кыз бала житү егетне бөтереп йотты. Күрешкән саен егетнең аңа соклануы

арта торды: каян килгән кызга шушы кадәр сизгер акыл? Язмышының көтелмәгән куанычлы бүлгән егет сөенә-сөенә кабул итеп алды, кыз аның суына төшкән жанына рух өрдә. Бер уй гына тынгы бирмәде: үз бәясен белеп олыларча житди фикер йөртү, тиндәшсез күңел бөтенлегә кайсы буын татарларыннан күчкән Нәсимәгә? Бу төбәк кешеләре арасында борынгы Бикчура хан токимнары очрый дип яза Сарман галимнәре. Ялгышмыйлардыр. Ни-чәмә-ничә буын татарлар изелеп, сытылып гомер кичерсәләр дә, татарлардагы тарихи олылык, олпатлык бөтенләй үк югалып бетмәгәндер ич?.. Ханның асыл токимнары, акыл-фигыльләре белән татарны татар итеп яшәткән асыл затларның эзләре юкмыни безнең араларда! Кыз, мөгаен, шундыйларның берсе булса кирәк. Сирәк очрый торган иң затлысы.

Димәк, ул жомга иртәсендә нәни юбилеен уздырырга чыгып киткән дә әйләнеп кайта алмаган... Тәвәккәллегә, кайнарлыгы аркасында баш китәрлек бер-бер бәлагә тарыганмы?.. Урал женазасына чыгып

китәр алдыннан егет кызның өенә кагылып үткән булса соң!..

Әнисе, апасы күреп, белеп торсын иде: алар арасында ямьсезлек юк, икесе дә былбыл балаларына тиң гөнаһсызлар иде. Кыз — Хәлилнең фәрештәсе, Хәлил — фәрештәнең тугры сакчысы иде. Яшьләр шундый мөнәсәбәттә булганда гына ике арада тиңсез бөөк мэхәббәт ярала ала. Яраттымы ул Нәсимәне? Моңарчы ул хакта өзеп уйлаганы булмады егетнең, андый нәтижә ясап язмышын өркөтергә базмады. Әйе, хагы шул, госпитальдән чыкканнан бирле хатын-кызга теләге уянмады аның. Үзенә тышкы кыяфәтенә күз карашларыннан, сыгылып торган билләрдән, тирбәлеп-дулкынланып торган күкрәкләрдән әллә нинди вәгъдәләр сизгәндә дә эреп-мәмрәп төшмәде ул. Очраштырды, сылудан-сылу кызлар (бигрәк тә маржалар!) аның кочагына кереп югалырга эзер икәнлекләрен туп-туры белдерделәр. Кызлардагы дәрт-дәрман үлгәннәрне сикертеп торгызырлык дәрәжәдә булгандыр. Егет андый чакларда да башын жуймады, исермәде. Ишеттерделәр: «Бәхетсез турсык, Әфган корбаны!» — дип, соңгы катгый хөкем чыгарган кызлар да булган... Бар иде, үсмер чакта, институтта укыган елларда, айлы сихри кичләрдә егетнең кыз-кыркынны күзе белән ашаган чаклары да, сөеп, ими төймәләрен сизеп-капшап сихерләнгән мизгелләре дә бар иде. Бии-бии, тәннәр тәнгә, ботлар ботка тиеп очкын сибелгән мәлләрдә тәүге мәртәбә егет белән якынайган тәҗрибәсез кызларның берсе:

«Син нигә чалбар кесәңә таш тыгып йөрисең?» — дип сораштырып, самими эчкерсезлегә белән егетне таң калдырган иде. Әфганнан соң да һәммәсә тәр-типтә кебек үзе, мәгәр егетнең «кесәсендәге ташның» чынлап торып жанланганы, аны каядыр, кызларның иң сихри тамгаларына өндәгәне юк.

Нәсимәгә уналты яшь тулган көн ике арага яңалык өстәргә, инде ике араны җилемләгән фикерләргә тулы мәгънә кертергә тиеш иде. Тиеш иде дә күрешү насыйп булмады. Кыз, егетнең иптәше жөназасына чыгып китәр дип уйламагандыр, дөнья ваемын онытып, Каракул янына баргандыр. Күз нурларын коеп, ул килер юлларны яктыртып, ымсынып-сөенеп, җаны-тәне белән егетне көткәндер бичара.

Озыннарда озын бер көнне үткәргәндер... Егет килмәгән...

Рәнҗеп, үпкәләп берәр яры китеп бардымы?.. Озын булмаса да, көтү газаплары белән авырайган төнне кайда үткәрде икән?.. Инде озыннарда да озайган тагын бер рәхимсез көн үтеп бара. Ә кыз юк та юк... Әгәр ул көн-төн Каракул тирәсендә уралган булса? Усаллар килеп чыгып мөк чәчөгедәй кызны изептаптап китмәделәрме? Явызларга тап булдымы кыз бала? Явызлыкның җирдә кимегәне юк, аның кулы аулак җәйләүдә яшәп яткан Аксу авылына да барып җитә ала.

Әле авылда Хәлилдән башка берәү дә җомга иртәсендә пакь җанлы кызның кая омтылганын, максатын белми. Серле вә шөбһәле язмыш йомгагының

очы аңарда...

Казан сәфәрәннән җаны ватылып кайтып килгәндә, егетнең алдагы сәгәтләре ап-ачык иде: әз-мәз баш-күз алыр да Нәсимәләр өенә чабар. Хәзер дөнья буталып, жирнең асты-өскә килгәч, язмыш арбасы тагын дөбердәп егетне таптап үткәч, ул исәнгерәп, аңгыраланып калды. Тәне сызлады, башы авыртты. Тик озак уйлап, акыллы нәтиҗәләр эзләп маташа торган чак түгел иде: кызны эзли чыгарга кирәк!.. Кайгы томанын сызлаган күкрәге белән таратырга тырышып, тауга менеп барганда, уйлар буталып бер-берсен тыгызлап ми тартмасында өелгәндә, ул бер нәрсәне генә ачыклады: кызны үлеп ярата икән Хәлил! Бу зур бәхет иде, сынган күңелне бер ноктага җыярлык олы сөенеч иде. Егеттә ярату хисе сакланган икән, ул яшәргә тиеш, яши ала. Тормышта ямь, тәм таба ала. Ишеткәне бар, дөнья йөзәндә кешеләрнең сиксән проценты мәхәббәтнең татлы назын, татлы газабын татымыйча теге дөньюга китеп баралар икән. Димәк, адәм уллары тулы бәхетле була алмыйча дөнья куялар... Инде шушы кара язмыш аны да ялмап йота дигәндә, фәрештә кыз аның юлына килеп чыкты да... Ярата ич аны Хәлил, өзелеп сөя... Тик нигә бу бәхетле уй аның башына бүген, кызның эзләре жуелган чакта килде соң? Бәлки кыз, да аны сөйгәндер? Нигә ичмасам шушы хакта бер тапкыр булса да ачылып фикерләшмәделәр икән? Нигә ул, егерме дүрт яшьлек күсәк, чиле-пешле кабартма, жир жимерерлек тавыш белән «Кызый, мин

сине яратам!» дип әйтмәде икән?..

Тауга болай озак менгәне юк иде егетнең. Бүтән чакларда күзгә күренмәгән ак ташлар сукмак уртасына чыгып әрсезләнеп, таралып ятканнар. Атлаган саен ботинка башы аларга тиеп китә дә ташлар шыбыр-шыбыр түбәнгә агалар, тәгәриләр. Кипшергән эт эчәгеләре талган балтырларга урала. Аяк табаннары уттай кызган, сөзәк жирдә дә таеп-таеп китә егет... Кыз исән-аман күзенә күренсәме... егет дөнья ярып кайнар, шашкан гыйшкын белдерер... Исән генә була күрсен берүк!.. Берүк, берүк... Дөрөс, Уралның көтөлмәгән һәлакәтеннән соң егетнең алдагы көннәргә ышанычы чак-чак кына какшады. Алай да, алай да... Кыз исән-аман булса, ул дөнъяның бар бәхетсезлеген дә жинеп чыгачак...

Егет тау башына тиргә манчылып, мышкылдап менеп житте. Көн нык ук кичкә авышса да, чамасыз кыздыра, алжыта. Аның тамагы янды, игәүдәй кытыршы теле тәмсез аңкауларына ычкынмаска ябышты. Ул, дөнъясын онытып, соры тузанга әйләнгән жиргә утырды. Омтылып карый, күтәрелә алмый. Аякларга авыр-авыр герләр тагылган, жылкәгә автомат дисклары тутырылган яшел капчык эленгән... Тирдән дымланган жәрәхәт жөйләре әчетеп сызлый. Әче тир керфекләрне чөметә, күзне сукуырайта... Егет үзенә дә сиздермәскә тырышып, үксеп-үксеп жылый иде. Ниһаять, баш вата торгач, ул бер нәтижәгә килде. Кыз яшәргә тиеш, яшәргә... Әгәр кызны тере дип уйламаса, егет хәрәкәтсез, жансыз түмрәнгә әйләнеп

юкка чыгачак. Ни үкенеч, ул кызга иң кадерле сүзен әйтергә өлгермәде, аннан жавап сүзе ишетмәде...

Ул үзен урыннан торырга мәжбүр итте, мүкәләде, шактый араны шуышып дигәндәй барды, кысылган иреннәрен көчкә язып: «Кыз исән! Исән! Ул Каракул янында мине көтә!» — дип кабатлады.

Урман аның жанын мәңгелек сер дулкыннары белән каршылады. Көнозын кояш нурында назланган түгәрәк аланнар, уңга-сулга каерылган шүрәле сукмаклары, әкияти тирән чокырлар, көзгә тартым мизгелдә сирәгәйгән кошлар чыр-чуы аңа хәл кертте. Тар юлда жиләс, салкынча иде, егетнең утлы сулышы тигезләнде, тире катты. Күзе ачылып, колагы аермачык ишетә башлады. Барыннан да бигрәк аны хуш исләр терелтте бугай... Ачык урыннарда, аулак кашлакларда мәмрәп кызарып чыпчык башы-чыпчык башы каен жиләкләре озатып калдылар. Тукталып торырга ярамый иде, көн ашыгып кичегә бара. Кинәт жәй жиле йөгереп узды, агач аралары сизелерлек караңгыланды. Болытларның иләмсез күлгәсе аны әңгер-меңгергә коендырып үтте. Кызның балдай татлы исемен атап кычкырасы килде егетнең, тавышы чыкмады. Кемдер аның баш очында: «Кыз исән! Исән!» — дип пышылдагандай булды. Уйга уй өстәлде: «Исән кыз. Исән! Ул сине күл янында көтеп тора».

Егет сүзендә тора алмады, вәгдәсез булып чыкты...

Уйлар, бер-берсен уятып, бер-берсен ашыкты-

рып актылар. Әйе, кызлар уналты яшьтә чәчкә аталар, дип уйлады Хәлил. Татар «уналтыда-унжидедә кызының матур чаклары» дип тиктәскә жырламаган шул. Кайсыбер тарафларда «татарның акылы төштән соң» булса да, гыйшык-гашрәт жәһәтендә аларның күзә үткән булган. Егетнең дә уналты яшьлек жылбәзәк чагы бар иде. Акыл читтән йөри иде ул дәвердә! Уналты яшьлек кызлар да пешеп өлгергәндер, югыйсә тик яшьтәш егетләр яшьтәш кызларының нинди бөөк гүзәллеккә ия булуларын аңламыйлар. Хәлиленең күңеленә дә үзеннән ике-өч яшькә олы, озын буйлырак, чандыр кызлар ошый иде шикелле. Нәсимә аны акылга утыртты, Ходайның иң мөккәмәл гүзәллекне уналты яшьлек кызларга һәдия итүен төшендерде. Йа Тәңрем! Илаһым! Әле бит алмалары язын яралган яфраклардай чеп-чиста... Табигать яратканча. Керфекләргә, кашларга кара кунмаган. Мәк чәчөгедәй саф иреннәрне кызыл бозмаган... Күрчә, күрчә, бер төрткә, бер сызык имгәтмәгән ап-ачык маңгайдан акыл, нәзәкәт бөркелә!.. Горур башның көчен саклаган мәгърур, озынча муен! Мәхәббәт арканнары булып сузылган калын толымнар. Кызының кай тарафына күз салсаң да, жан ял итә, аның гүзәллегеннән аерылып булмый. Әле артык-портык ит кунмаган нәзкәй бил... Изге фәрештәләрдән гайре беркем дә кагылмаган йомры иңбашлары... Иңнәр, бил тирәсендә кыю гына йөгәргән күз карашы, ниһаять, аскарак та төшеп китә. Нәзкәй бил дугайланып ике якка тарала да, сихри калкулыклар тудырып, астарак тагын жые-

ла. Сылу гәүдәне төз аяклар, йомыры тез башлары то-
тып тора. Тик егетнең күз карашы, бу сафлык аңкып
торган серле борылышлар, калкулыклар тирәсендә
озак туктап тора алмый, күз туктый-туктыйрак бул-
са да кабаттан өскә менә һәм дөньяның бар хикмәте,
сихере, ымы, ишарәләре мөлдерәп торган күзләр-
гә карап туктала... Әйтер сүзләре нигә иреннәренә
ябышып калды икән егетнең?.. Кыз Хәлиллнең мәхәб-
бәтен белгән булса, килми калганы өчен рәнжемәс
тә, ашыгып ялгышлар да ясамас иде...

Егет урман уртасына житәрәк йөгәрә үк башла-
ды һәм, кулларын алга сузып, аңа каршы йөгөргән
кызны күреп ыңгырашып жибәрде.

Каян килеп чыкты кыз, алга сузылган куллары
ни әйтте, күз яшьләре ташкынын тыеп торган кер-
фекләре ни аңлатты — егет боларны бәяләрлек хәлдә
түгел иде. Хисләр, акылны да аста калдырып, егетнең
күзен сукурайткан, акылын томалаган бермәл иде.
Ул исән, ул бар, аның барлыгын, берлеген раслап кал-
тыраган куллар бер-берсенә тоташтылар, изге ымнар
белән ашыгып-кабаланып бер-берсенә нидер аңлат-
тылар, юаттылар, сөенделәр. Ah, кыз кулларының
нинди татлы хасиятләре барын егет моңарчы белгән
булса!.. Чынлап торып сөяргә дә базмый йөрде ич
ул исәр! Куллар кыска гына арада бер-берсенә мең
хәбәр житештереп өлгерделәр. Тәннәр аша гөнаһсыз

ут күзәнәкләре йөрөп торды. Ниһаять, чират телләргә житте. Кыз бер жөмләне өч тапкыр рәттән кабатлады. «Мин сезне өзелеп көттем!» диде. Шушы эз сүзләрдән оешкан жөмләне кемнәр нинди тарафларда гына әйтмәгәннәрдер? Инеш-елга буйларында, арыш арасыннан үткән тар сукмакларда, ботак саен былбыллар эленеп торган әрәмәләрдә, Идел жиленә буйсынып аккан ал жылкәнле көймәләрдә... Кайларда, нинди шартларда гына әйтелмәгәндер мэхәббәтнең тәмле сүзләре?! Әмма егет шушы үтә кыска жөмлөгә бөөк, чиксез бәхетле хисләр сыя алуын кыз авызыннан ишеткәч кенә аңлады. Моңарчы, кешелек мең вә миллион еллар яшәсә дә, бу сүзләргә шушы кадәр көч-егәр, кайнар ярату, чынлык өстәп берәүдә әйтә алмагандыр... Болай итеп егетне ике көн, бер төн өзелеп көткән кыз гына әйтә алгандыр.

«Ничек моңарчы түздәң, төнне ничек чыктың, курыкмадыңмы?» дип төпченмәде егет, кызның нәкъ менә шул көчле сүзләргә, шушы истәлекле урында, үзенә уналты яшь тулган көндә әйтергә жыенганын аңлады ул. А-а, бер төн түгел өчнә, дүртнә үткәзеп жибәрәчәк ул, төнгә караңгылыкка да түзәчәк, юлдашы булып күл, күл тирәли сакка баскан ап-ак каеннар барында куркамы соң?! Авылдашларыңны сискәндереп куркыттың, тирә-якка шом салдың, нишләдәң син башсыз кыз дип тә әйтмәде егет. Белерләр, алар мэхәббәтнең тирәнлеген аңлагач, кичерерләр. Уналты яшьтә кыз күңеленә чын мэхәббәт иңә икән, аны тыяр, чикли, буйсындыра торган

кодрэт юк. Чөнки мэхэббэт үзе тиңсез кодрэт иясе!.. Ник шул карурман уртасындагы Каракүл тирәсенә ач бүреләр ыжгырып килми, агачларны ега-ега гарасат давылы үтеп китми, уналты яшылек күңелгә мэхэббэт ялкыны кабынган икән, аны сүндерер әмәл юк. Мэхэббәтнең тиңсез олысы, иң сафы, иң татлысы кызлар уналтыда чакта гына була...

Куллар аңыштымы, күзләр серләштеме, ак каеннар пышылдаштымы. Егет шулай дип уйлады. Алар шулай кулга-кул тотынышып, аерылырга, ерагаерга куркып шактый озак тордылар. Әллә алай озак та тормадылармы?.. Кай арада урман ешлыгын сискәндереп, көчле җил исте, кызның ап-ак күлмәк итәген җилфәрдәтеп, күл көзгесен шадраландырып үтеп китте җил. Табигатьнең ымы идеме бу, бое-рыгымы. Тынгысыз авылдан китергән хәбәре идеме?.. Әйе, ашыгырга, ил-көн күзенә күренергә, Аксу авылына иминлек хәбәре җиткерергә кирәк иде. Җиңел җилкәнле болытлар, әле куерып та өлгермәгән күк хәбәрчеләре гөрелдәп аларга нидер дәште. Алар җитәкләшеп иң якындагы куе ябалдашлы, тубырлы кабыклы имән астына йөгәрделәр. Кыз «һай!» дип бер кычкырды да имән астыннан атылып чыгып, куе абагалар арасына иелде. Борылып килгәндә аның кулында җиләкләр бар иде. «Менә! — диде ул, горур тантана белән. — Җиләкләр дә сезне көтеп торды. Җиләк ашадым да җиләк ашадым, телем әчетә башлады. Аннары сарана казыдым... Төне буе керфек тә какмадым. Көттем, көттем... Куркам да,

курыкмыйм да... Әле имән кәүсәсенә барып терәләм, әле каенга!.. Жып-жылы агачлар... Миңа нидер сөйлиләр, иркәлиләр, юаталар... Ашагыз, аша... Быел жәй явымлы да, эссе дә булды. Жиләкләрнең тәме!.. Исләре дә!» Кыз, сабыйларча куанып, чиксез сөенеп аның жиләкләрне берәм-берәм өзеп капканын күзәтеп торды. «Мин килә алмадым»,— диде егет, килмәвенң сәбәбен кызга аңлатырга жыенып. «Кирәкми»,— диде кыз, жиләк исе килеп торган юеш куллары белән аның иреннәренә кагылып алды. Килә алмаган икән, егетнең сәбәбе чамадан тыш житди дигән сүз. Кыз бу жәһәттән тамчы да шикләнми иде. Утырып кына жылы яңгыр ява башлады. Яңгыр, күл өстен алкалар белән бизәп, йокымсыраган урманны уятты. Алар яңгыр үтмәслек куелык эзләп бер-берсенә тартылдылар, гәүдә гәүдәгә тиеп тора башлады. Ява яңгыр, коя, жәйге юка күлмәкләр тиз-тиз биреште, кызның ак күлмәге тәнәңә сеңеп, аңа яңа төсмерләр өстәде. Чыланган толымнарга сыешмаган чәч учмалары маңгаена, муенына сибелеп сыландылар. Ул, дымлы иреннәрен ялаштырганда, тел очы күренеп-күренеп китте. Егет кызның иң башларын урап үзенә тартты, тәннәр бер-берсен эзләп тапты... Берәздән кызның тыенкы гына көлгәне ишетелде, ул бер жөмләне тагын ике тапкыр кабатлады: «Сез...мине кытыклы-сыз!» — диде. Егетнең куыгы кабарып, чалбарында таучык ясаган икән. Ул читенсенеп һәм сөенеп кызны читкәрәк этәрде. Кыз аңа йөзе белән борылды һәм Хәлилнең егетлеге нык беләнгән урынга да күз сирепеп

алырга да өлгерде. Икәүләшеп көлөп жибәрделәр дә агач асты ышыгыннан атылып чыктылар. Юеш ботаклардан, сүрелгән күктөн коелган жылы тамчыларга куана-куана йөгерә башладылар. Күл ярында жиләк исе, бәрәкәтле яңгыр исе һәм күлдә шашып-шашып биегән тамчылар гына калды.

1993

Автор: Аяз Гыйләжев ©

Китапны эзерләүче: Заһир Гали Хәсән

Татар электрон китапларын кайдан табып була:

VK: <https://vk.com/tarcemaxana>

Сайт: <http://telemex.tatar/>

Telegram: <https://t.me/tarcemaxana>